

Gamla Carleby

Från Torg till Torg

BILDER & BERÄTTELSE

Lars-Eric Thylin

2023

Gamla Carleby Stadhs olika Torg genom tiderna

- Ristrand bys Marknadsplats t.o.m. 1620
- Salutorget – Rådhusorget - Mannerheimplatsen
1620 - 1936
- Salutorget invid Sundet 1936 –
- Katarinetorget – Stadens avrättningsplats

Torget

Allmän samlingsplats

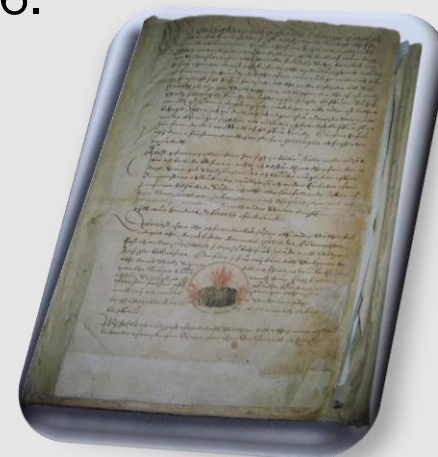
Redan före stadens grundande år 1620 på Ristrand bys ägor, har det funnits en marknadsplats dit nejdens bönder kom för att sälja, byta och köpa varor och förnödenheter. På en karta från 1649 finns "Torget" utmärkt på Rådhus-området med Skutehamn och varumagasinet nedanför.

Det nuvarande torgområdet var den tiden helt under vatten. Efter att Hakalax införlivades med staden år 1931 började man fylla området och torget flyttades dit 1936.

Handelsområdet bestämdes noggrant i stiftelseurkunden

"Så skall också allmogen i Pyhäjoki, Kalajoki, Lochteå, Karleby och Kronoby socknar vara förpliktade att föra sina varor till staden och där avyttra dem till borgerskapet. Men det är inte tillåtet för borgare från andra städer att där bedriva handel med allmogen i socknarna."

Förstoringen visar Torget och handelsmännens varu-magasin nere vid skutehamnen

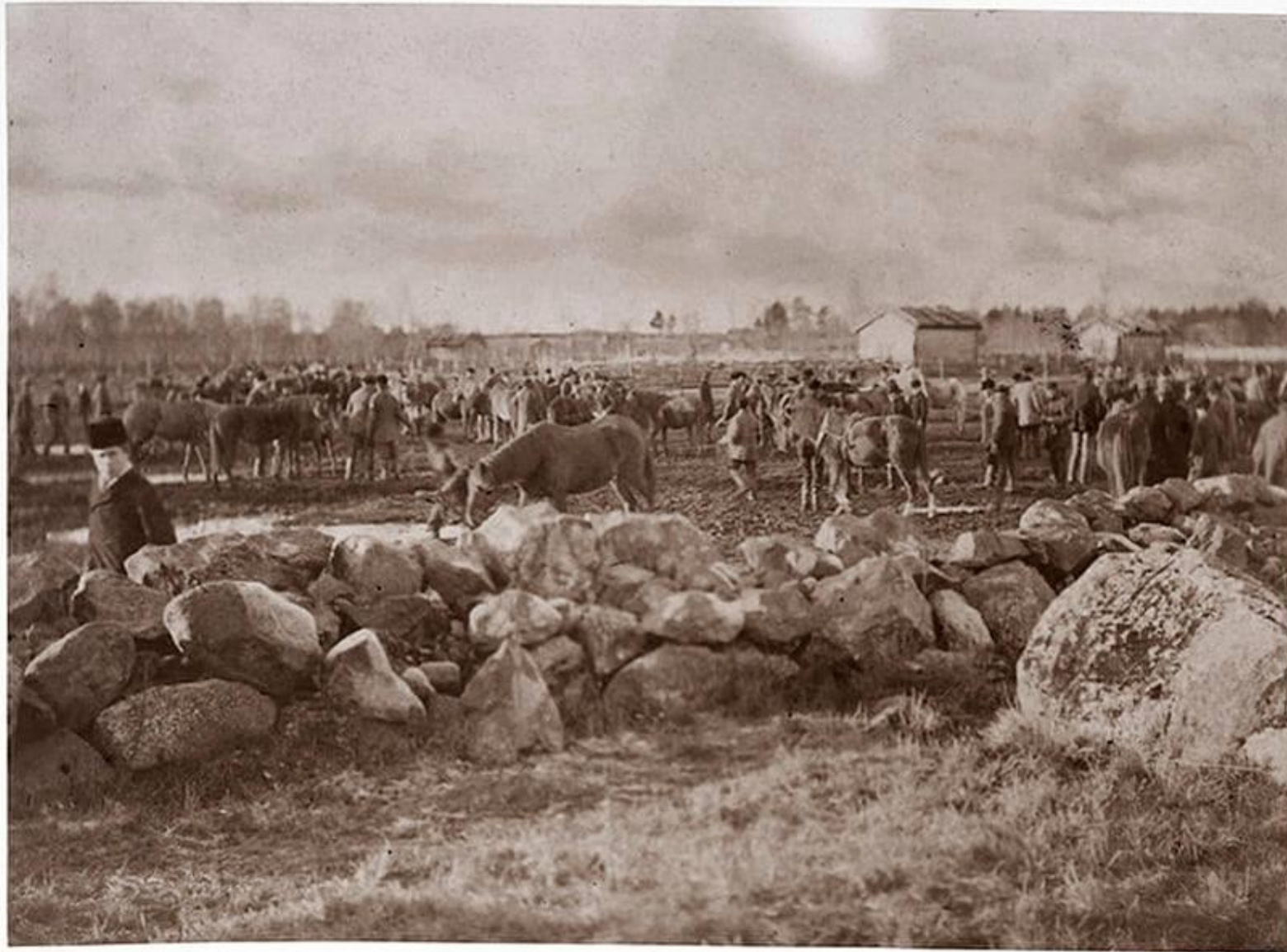
"Skute hamn"
1649

Torget

Skute
Hamn

1893

Photogr: F. Löfhjelm. 1893.

Red: F. Löfhjelm.

*Gamla Karleby.
Marknadstif.*

*Kokkola.
Markkinaelämä.*

Antagligen är bilden från Hakalaxsidan av Sundet där kyrktornet syns till vänster.
- Alternativt nuvarande Hållhagen.

Ristrands marknadsplats - 1620
Salutorg 1620-1936

Gamlakarleby—Kokkola.
Salutorget. Kauppatori.

Libeckska Fattiglasarett

Salutorget 1930, Rådhusetorget

Torget flyttar till andra sidan Sundet 1936

1930

6 - Kauppatori, Kokkola

Salutorget, Gamlakarleby

6 - Kauppatori, Kokkola

Salutorget, Gamlakarleby

Torghandel på Rådhusorget
Alfr. Björklunds partihandel

Mejeribron ca 1910

Tvättstuga

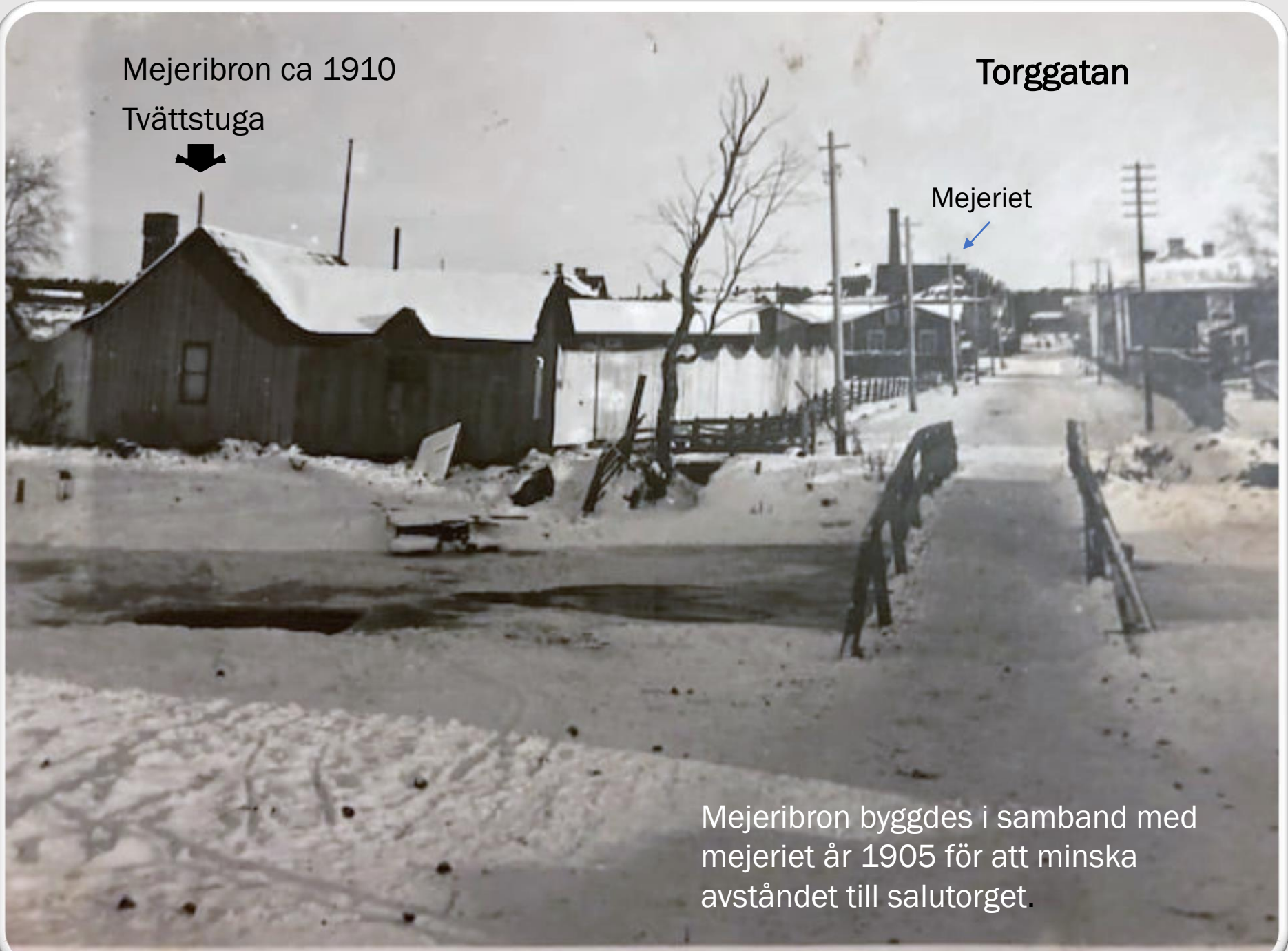

Torggatan

Mejeriet

Mejeribron byggdes i samband med mejeriet år 1905 för att minska avståndet till salutorget.

Tvättstuga

Donnerska
stranden

Bild: Postikorttien Kokkola

En ny bredare bro
1911

1920

Stort antal båtar utefter sundet

Bild: Julia Kiviniemi

Torget före utfyllnaden

Torggatan med Mejeribron

Mejeriet

Rothoffs hus och mangård

Vägningshuset

Näkymä Torikadulle Seurahuoneen ikkunasta 1900-luvun alussa. Oikealla vaakahuone.

Vy mot Torggatan från Seurahuones fönster någon gång i början på 1900- talet. Till höger vägningshuset .

Societetshusets ägare Adolf Rothoffs byggnad, där det fanns bl.a. svinhus, stall och hästkarlarnas bostad.

Fordon som tvångsinlösts av staten för krigsbruk

Torget 1942

Bild: KP-kuva

Torghandlarnas lagringsplats
Före Hotel Kantarellis / Kaarle

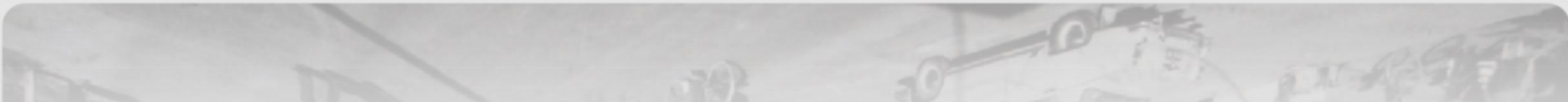
Bild: Paul Stenman/KHRM

• Bild: Keijo Jokinen

Rudbäcks, Mokka-Motti och Takalas Esso i bakgrunden

Peter Slotte ©

Ballongförsäljning
1957

Far och son Järvi 1966

Torghandel 1966

1950 - talet

Fiskhallen och Fiskhallsplan

Fiskhallen invigs år 1938 och uppfördes av bygdens fiskare

Fiskleveranser till Fiskhallen

Taxibilar vid Torget

1963

Saluhallen i bakgrunden

Peter Slotte ©

Taxi och parkering

Sepon Grilli
Ullan Kukka

Shell bensinförsäljning

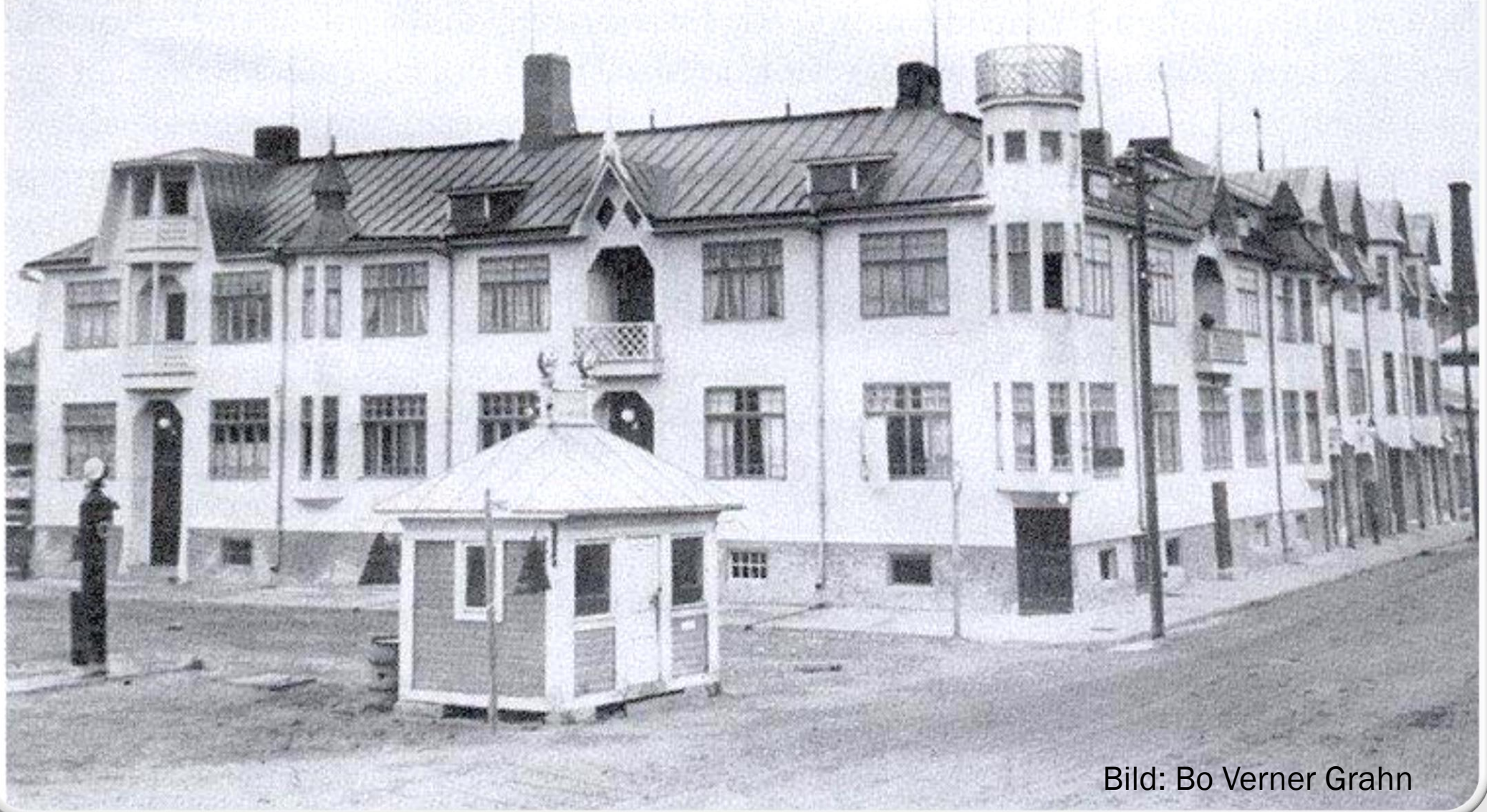
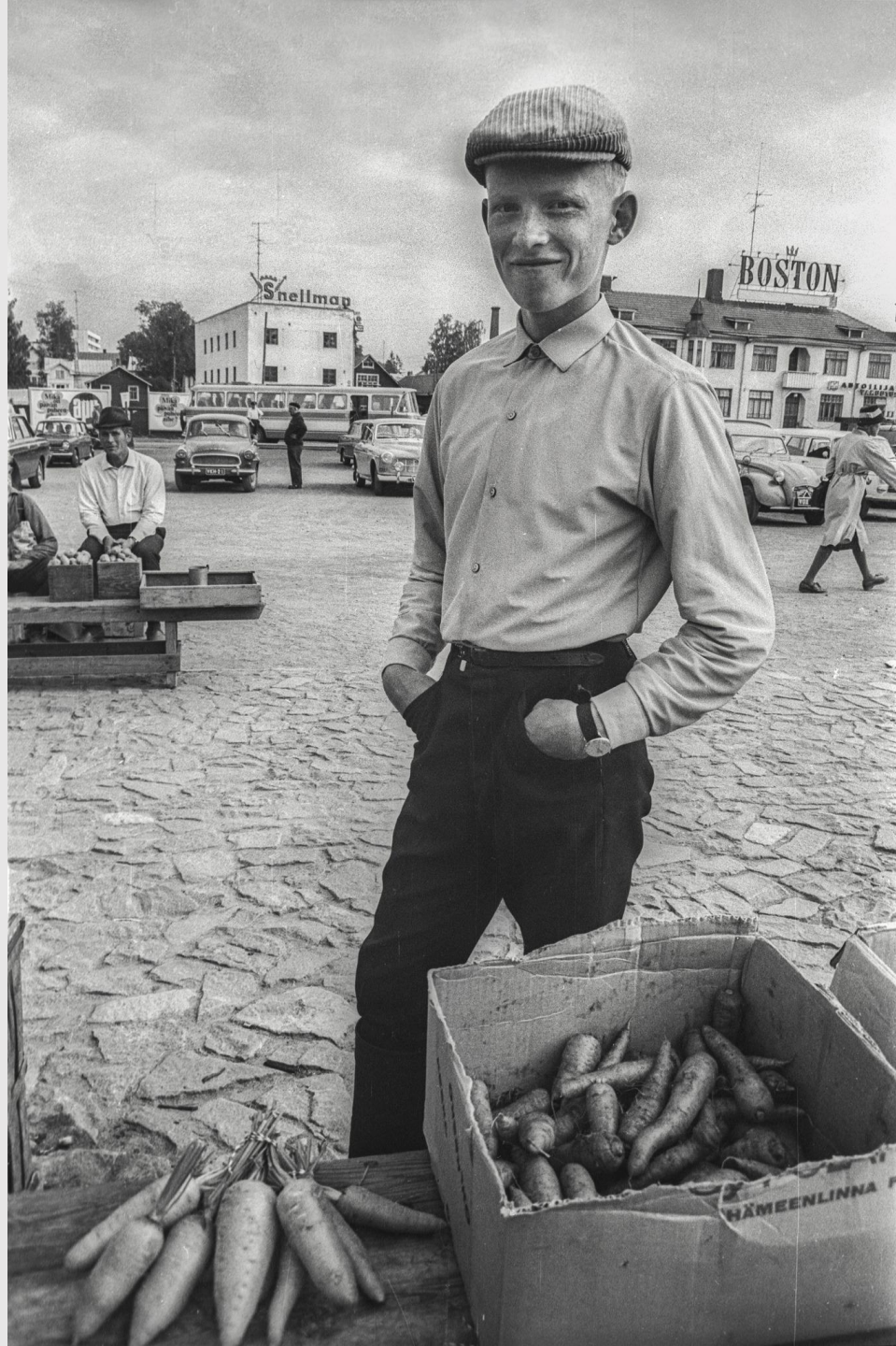
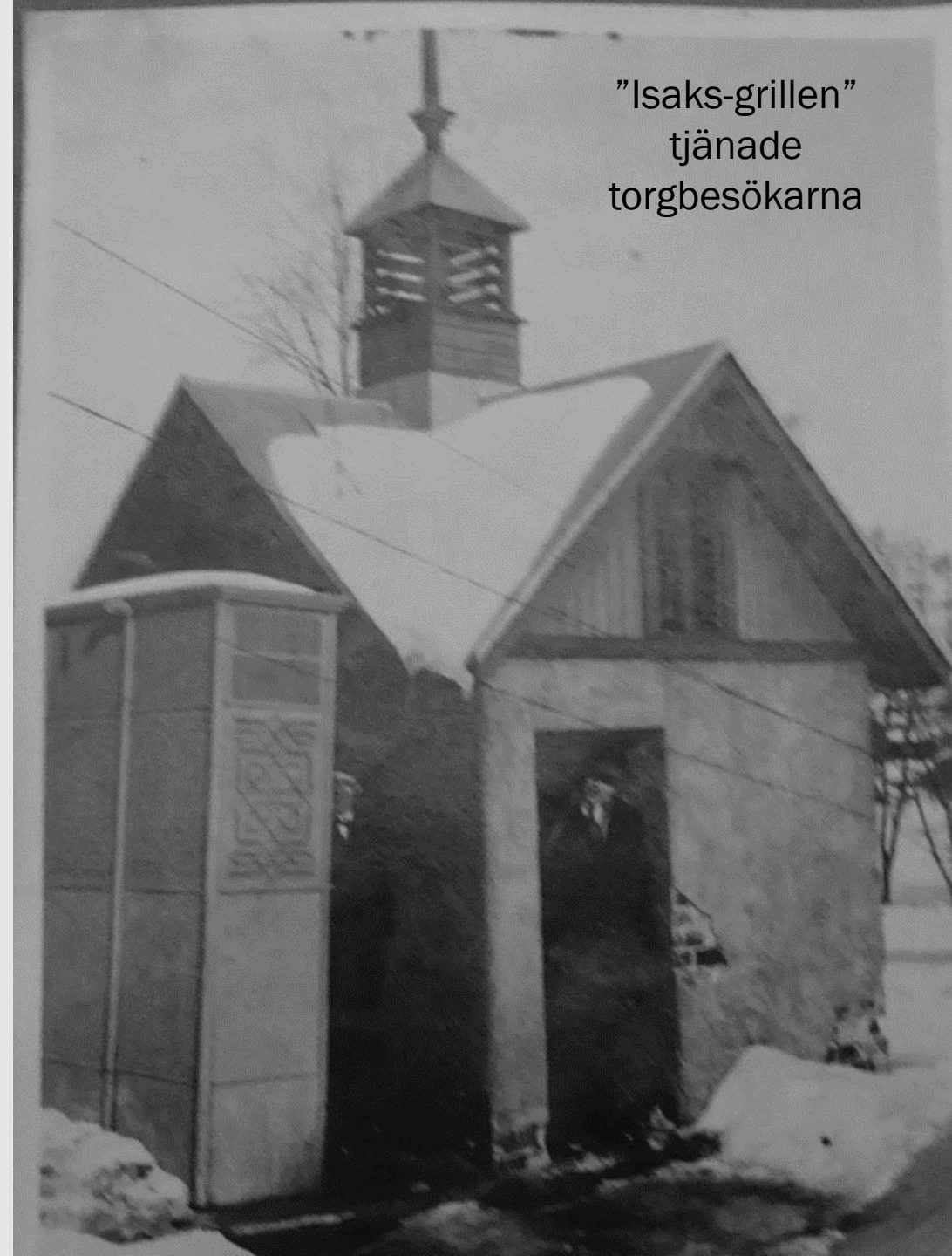

Bild: Bo Verner Grahn

1960-talet

"Isaks-grillen"
tjänade
torgbesökarna

1960 - talet

Bild: K.Mäkinen

Livlig torghandel

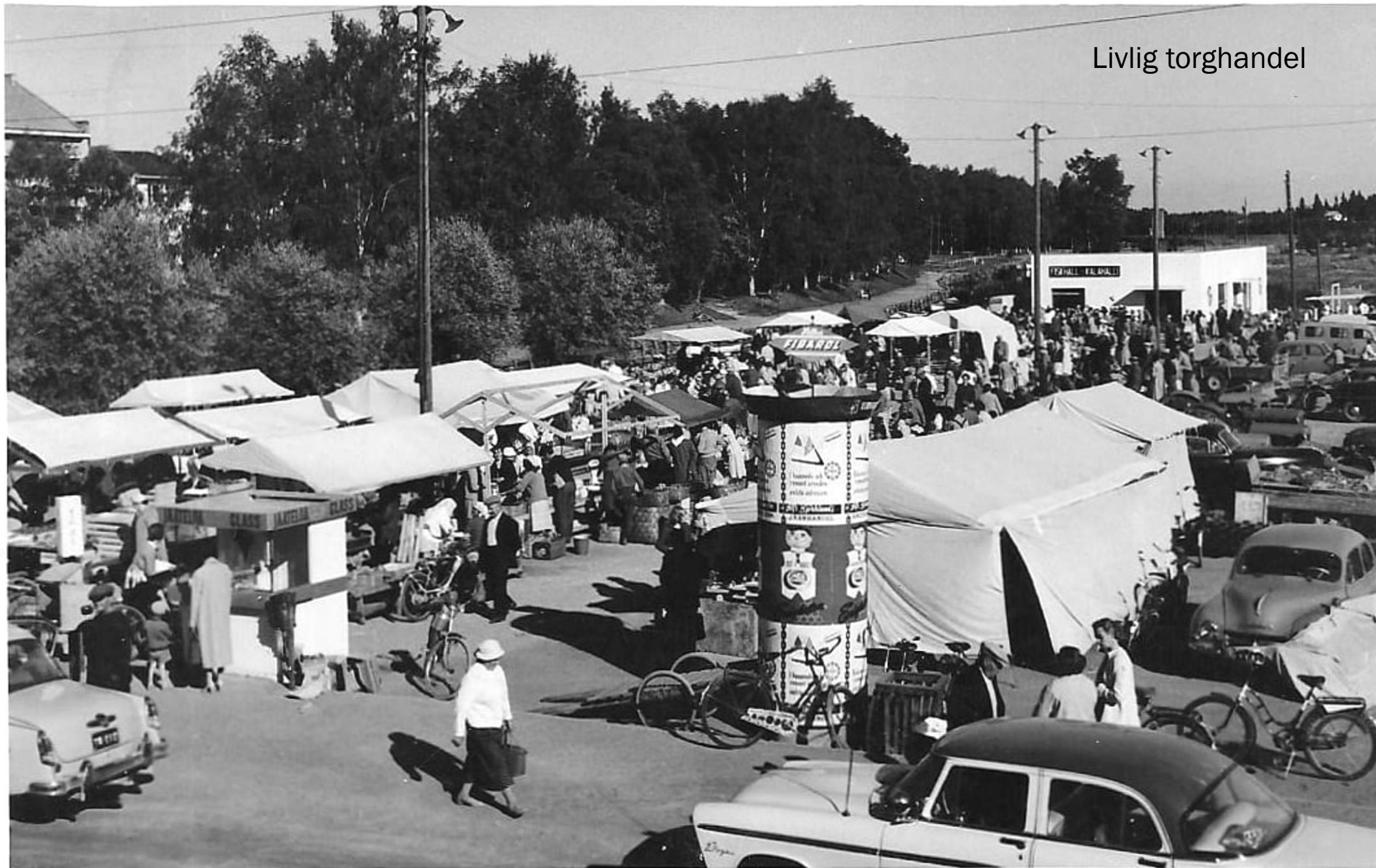

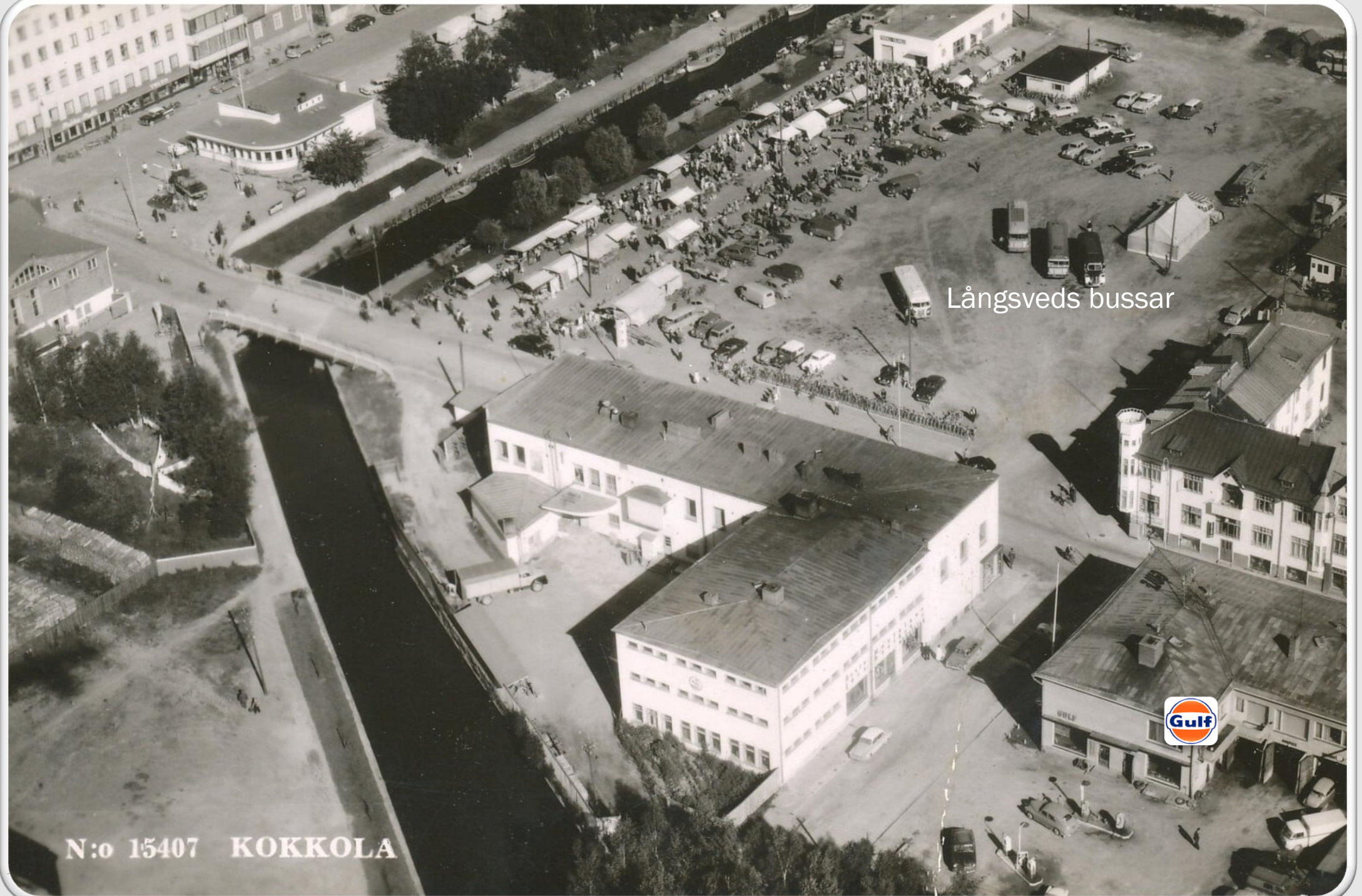

Bild: ÖB

Torghandel och Umgänge

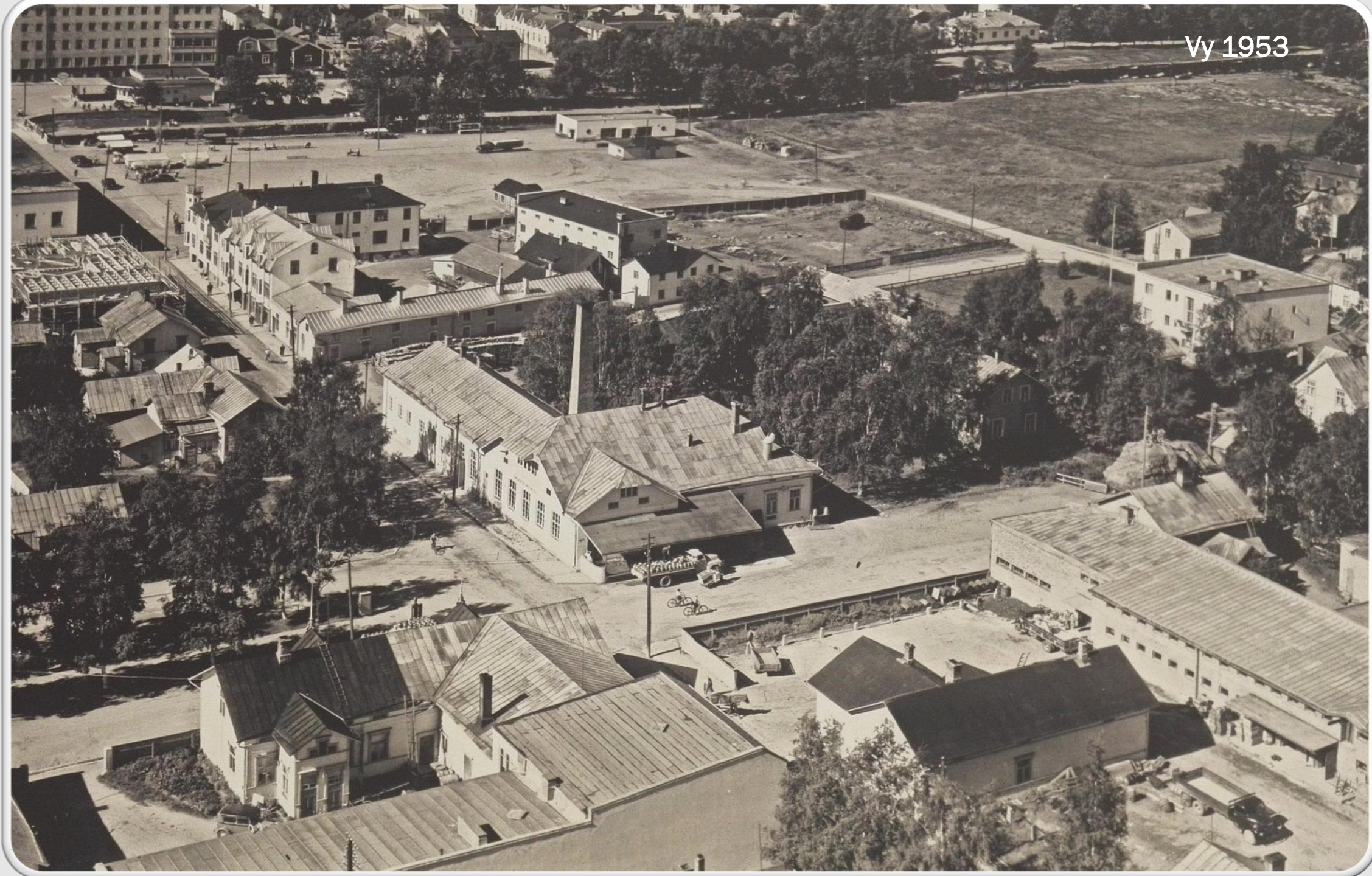

Långsveds bussar

N:o 15407 KOKKOLA

Vy 1953

Konstverk
till salu

Peter Slotte ©

Peter Slotte ©

Tobakspaus invid
Sundet

Norrbaggen

1930-1970

KNH

Café . Norrbaggen

VIKTIG
SAMLINGSPLATS
för både stads- och
landsbor samt
marknadsbesökare

”Vi träffas på
Norrbaggen !”

**KARLEBYNEJDENS
HANDELSLAG**

”Det påstods, att ett
år på Norrbaggen
motsvarade 5 klasser
i samskolan”

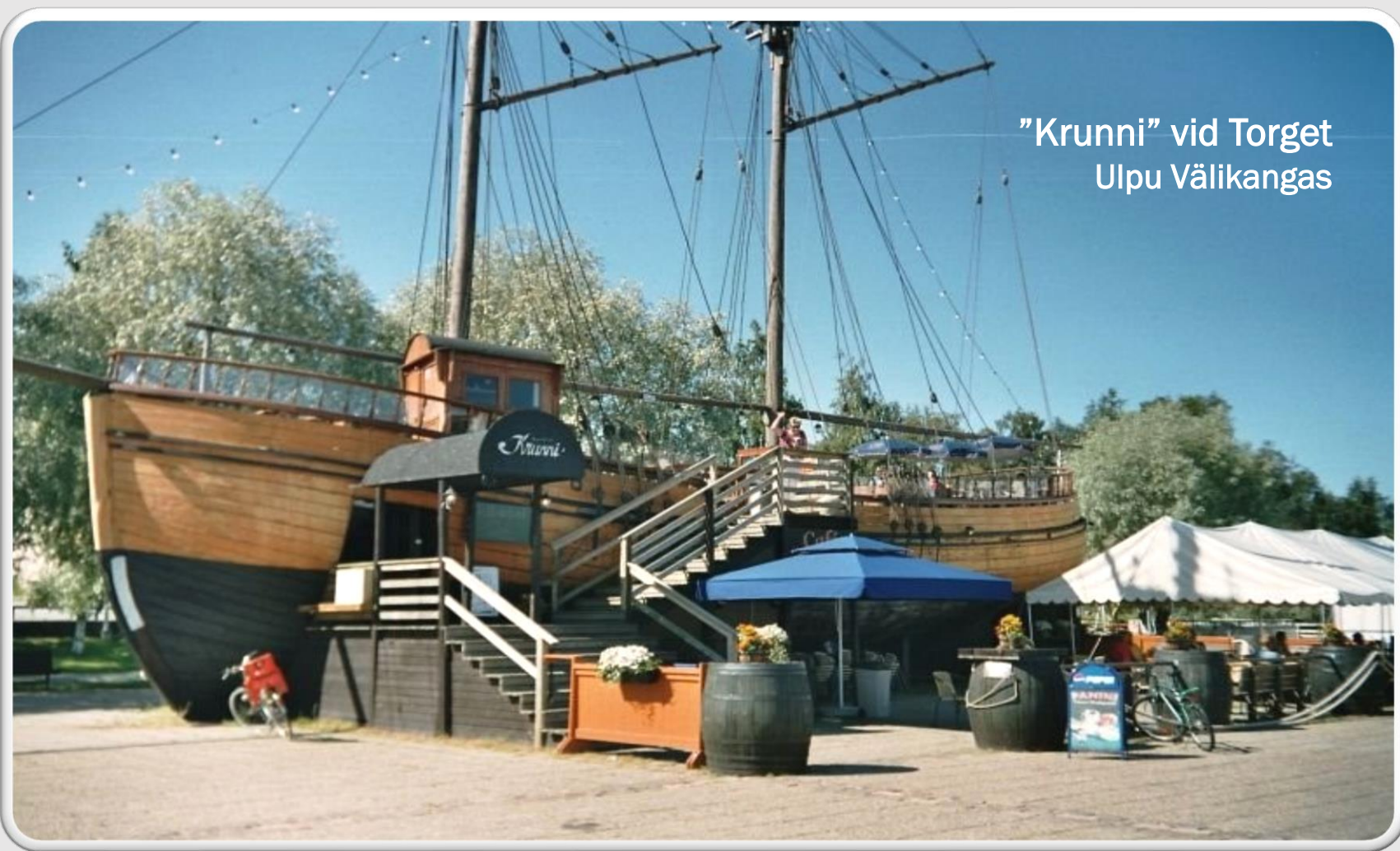
Veneziansk firande
på Torget 2004
Torgbåten "Krunni"

Bild: Toni Seppä

"Krunni"

"Krunni" vid Torget
Ulpu Välikangas

*Från tiden då folk ännu samlades på
Torget
Miljön inspirerade*

Torgbåten "Krunnis"
hädanfärd

Torgbåten "Krunni"
lämnar staden

1960 Förr och Nu 2020

Ett öde Torg som väntar
på aktiviteter

Några Berättelser om händelser på Torgen i Gamla Karleby

Salutorget /Rådhusorget – Katarinetorget – Torget invid Sundet

1. Avrättningsplats och galg
2. Spöstraff för tre rånmördare på Torget invid Rådhuset
3. Spöstraff och fäst på en påle med halsjärn
4. Stank från Hakalax kloaken som rinner ut i Sundet invid Torget
5. Hvetebröd som gåfva (1800-talet)

KATARINETORGET 1700-talet

Avrättningsplats och galg

Katarinetorget och parkanläggningarna ligger i en historiskt miljö där bland annat avrättningsplatsen med galgen fanns vid torgets västra rand på 1700-talet

Spöstraff på Torget i Gamla Karleby

Rånmorden på skolmästarparet i Terjärv år 1785

Skolmästaren Johan Mattsson och hans hustru Anna rånmördades den 17 oktober 1785 av soldaterna Lindström från Öfverwetil och Matts Hjelte från Kaustby samt Abraham Frodig från Kirilax i Gamla Karleby Socken. Soldaten Matts Hjelte utförde båda morderna genom att hugga ihjäl dem med kniv och bajonett.

Förövarna dömdes vid häradsrätten i Kronoby samma år att mista höger hand och huvudet samt steglas å hjul.

Dessutom skulle de dömda två dagar i rad, två timmar åt gången utstå 30 par spön, hälften åt gången på torget i Gamla Karleby.

Vid avrättningsplatsen i Kronoby samlades en stor folkskara den 12 april 1786 för att beskåda när bödeln efter avrättningen avhugger i tur och ordning högra handen och huvudet av de tre männen. Kyrkoherden Anders Chydenius höll likpredikan.

Utdrag ur Ole Granholms sammanställning i 2022 års upplaga av Släkt och Hävd, baserad på Lars-Otto Backmans utredning i boken "Brott mot annans liv i Sydösterbotten"/1994.

DET BRÄNDA SOLDATTORPET

Soldaten Erkki Silversmed utförde en mordbrand i Vetil år 1775, där han dödade husbonden och hustrun och lämnade familjens gråtande barn i vaggan i det brinnande soldattorpet. Han dömdes till att förlora sin högra arm, avrättas och hudflängas. Han fördes till Gamlakarleby torg och fästes på en påle i halsjärn för att beskådas av publiken. Kyrkoherden Anders Chydenius höll tal. - På avrättningsdagen fördes Silversmed till bödeln på nuvarande Katarinetorg.

Marjatta Pulkkinen beskriver i sin roman "Tuohi-Antin mustalammas" Silversmeds avrättning:

"Bödeln steg fram. Folket höll andan. Men om någon väntade sig rop och svordomar och motstånd, väntade man i onödan. From som ett lamm lät Erkki binda för ögonen och hjälptes upp i kärran. Hästen började klappa mot avrättningsplatsen. En gammal hästkrake som sett sina bästa dagar i åkerarbete och som ännu som gammal måste arbeta inom sådant här. Det håriga hästhuvudet nedåtböjt, klapprande långsamt på gatan. Mannen med en huva över huvudet, bödeln bredvid." – En stor folkskara besåg den dramatiska händelsen.

Näver-Ants
landsväg

Det brända soldattorpet

Ahontie 1 Räyrinki Veteli

Brott och straff i gångna tider

Förr i tiden fanns det egentligen bara tre sorters bestraffningar – böter, dödsstraff och skamstraff.

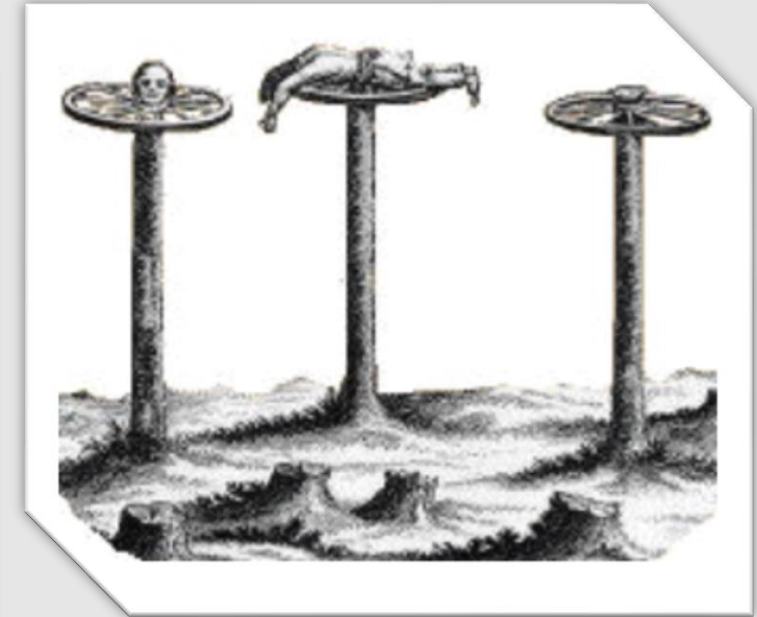
Skampål

Spöstraff

Hängning

Stegling – stegel och hjul

Halshuggingning

Man kunde också dömas till:

Bannlysning, vatten och brödstraff, husaga, gatlopp, kölhalning, bannlysning, bränning på bål, spetsning på påle

Skamstraff (förnedringsstraff) med tjära och fjädrar

Tanken var att man skulle skämmas
men att man, efter att straffet hade
verkställt, skulle välkomnas tillbaka
till samhället

Tjäran användes till mycket...

**“Det som inte tjära, brännvin
och bastu biter på leder till
döden”**

Generalkloaken.

Hälsovårdsnämnden har till stst insänt följande skrivelse:

»Vid hälsovårdsnämndens sammanträde den 5 augusti upptogs till behandling den s. k. Sundfrågan. Stanken från Stadssundet, i vilket kloaker utmynna på flere ställen, har för varje år blivit allt värre för att denna sommar vara alldeles olidlig. Redan vid järnvägsstationen luktar det kloak, varför en främling ej får ett alltför gott intryck om de hygieniska förhållandena på vår ort. Värst är det dock för de stadsbor, vilka bo vid Strandg. och vid andra sidan Sundet, ty på grund av den vidriga stanken från Sundet är det för dem ofta omöjligt att vädra sina rum. Även om fönstren äro stängda, tränger lukten in i rummen, vilket medlemmar av hälsovårdsnämnden vid inspektion av Societetshusets matsal måste konstatera. Särskilt framträder stanken å Salutorget, vid vilket Hakalax kloaken utmynnar i Sundet invid brödförsäljningsstånden.

För att få en förbättring av detta svåra hygieniska missförhållande i staden har hälsovårdsnämnden år efter år anhållit, att den s. k. »generalkloaken» skulle byggas, men utan resultat. Hälsovårdsnämnden beslöt vid ovannämnda sammanträde enhälligt att i en skrivelse till Stadsstyrelsen yrka på generalkloakplanens förverkligande.

Gamlakarleby, den 18 augusti 1937.

Å Hälsovårdsnämndens vägnar:

Hj. Peder.

Ordf.

John Morelius.

t. f. sekr.

Vid sammanträdet den 3 juni återremitterade stge till stadsstyrelsen frågan angående generalkloaken och uppdrog åt stst att upptaga saken till behandling i samband med nästa års budget.

Stanken å Salutorget

”Särskilt framträder stanken å Salutorget, vid vilket Hakalax kloaken utmynnar i Sundet invid brödförsäljningsstånden.”

Sikförsäljning på Torget 1924 / Foto: SLS

**Marknaderna var väl besökta och
en höjdpunkt för nejdens folk**

**Fiskhandel – Hästhandel
Hantverk – Grönsaker - Bakverk**

Marknaden på Torget var en viktig plats för unga män och kvinnor

Kvinna som säljer
bröd 1923
Museiverket

**1800
talet**

Under stadsfärder var vetebröd en viktig handelsvara och något man gärna hämtade med sig som en gåva till dem som inte hade haft möjlighet att följa med till staden. Under marknader var kringlor och andra bakverk givna handelsvaror. Och vetebrödet var under marknaden en viktig del av interaktionen mellan unga män och kvinnor. I en dagboksanteckning av österbottningen Johan Wenelius från 1850-talet, kan man läsa om hans erfarenheter av just detta:

”Den 27 Oktober var marknad i Gamlakarleby stad. Till marknaden var som vanligt ungdomen från hela orten samlad och bland dem äfven jag. Marknads aftonen begärde Nämndemansdottern Sofia Björndahl hvetebröd (gotta) af mig, såsom vanligt var för flickor, att på marknad begära av pojkar. Hon var mycket blyg när hon begärde hvetebröd af mig. Men jag gick stolt bort från henne, ehuru jag kände inom mig böjelse för att vilja bifalla till hennes begäran.”

Orsaken till att Johan Wenelius inte ville köpa vetebröd till Sofia Björndahl på marknaden var att han tillsammans med en kamrat redan sett ut ett par andra flickor att uppvakta. Dessa flickor bjöd han på både vetebröd och annan mat. På basen av dagboken kan man dock anta att Johan Wenelius så småningom ångrade sitt val och ett par år efter händelsen på marknaden gifte han sig med Sofia.

Gamla Carleby

KÄLLHÄNVISNING

- Keijo Jokinen, Peter Slotte, K.Mäkinen, Toni Seppä, Paul Stenman, Ole Granholm, ÖB, Gamlakarleby stads historia, Museokuvat, KHRM, Postkort, Ilmakuvat, Marjatta Pulkkinen. m.fl.

Tidsresa i serien "Bilder Berättar"

Lars-Eric Thylin

2023